

Farkas Tamás

NÉVVÁLTOZTATÁS – TÁRSADALOM – TÖRTÉNELEM

Családnév-változtatások – több szempontú megközelítésben

Name Change – Society – History

1. Ezen a címen rendezték meg 2007. november 22–24-én Budapesten azt a tudományos konferenciát, amely a családnév-változtatások (ismertebb nevükön: *névmagyarosítások*) igen szerteágazó témakörével foglalkozott. A magyarországi hivatalos családnév-változtatások a 19–20. századi magyar művelődés- és társadalomtörténet jellemző és érdekes fejezetét alkotják. Történetük során a magyar társadalom több százezer tagjának, illetve ezek hozzátartozóinak családnévét érintették, s a ma létező magyar családnevek számos elemét hívták életre. Fontos szerepet játszottak az egyes kisebbségek asszimilációjában, nemritkán politikai szándékok eszközeivé is válva. Nyomot hagytak emberek életében, családok történetében. Nem csupán a történeti Magyarország területén, de másutt is ismert jelenségről van szó – a konferencia középpontjában azonban természetesen a magyarországi, illetve a Kárpát-medencei családnév-változtatások kérdései álltak.

Az előzetesen tervezetthez képest háromnaposra bővült konferencia elsőként tűzte ki célul, hogy e jellegzetesen több tudományterület érdeklődési körébe vágó és igen összetett kérdéskör kutatásának kellően tág teret nyisson; a különböző érintett tudományterületek, lehetséges kutatási irányok, nézőpontok megjelenítésének és egymáshoz illeszkedésének lehetőséget biztosítson. A családnév-változtatások kérdésköre ugyanis számos tudományág számára kínál kutatásra érdemes kérdéseket: a történettudománynak (társadalomtörténet, helytörténet, politika-, ideológia- és mentalitástörténet, művelődéstörténet), a kisebbség- és identitáskutatásnak, a nyelvtudománynak és névkutatásnak, a jogtudománynak; magyar vonatkozásait tekintve pedig általában is a hungarológiának. A családnév-változtatások iránt az utóbbi bő évtizedben látszik megélnkülni a nemzetközi érdeklődés, s hasonló a helyzet a magyar tudományosságban is, ahol a kutatást a szocializmus évtizedei alatt a kérdéskör tabunak tekintett volta is erőteljesen visszafogta. A vonatkozó kutatások időközben megélnkültek ugyan, ám az érdekelt szakterületek között kevésbé alakultak ki szorosabb kapcsolatok.

2. Ebben a szakmai kontextusban fogalmazódott meg a konferencia megrendezésének szándéka. Közvetlenül és valójában kézenfekvő módon kapcsolódott ez annak a kutatócsoportnak a munkájához, amely a Magyar Nyelvtudományi Társaság keretében és az Eötvös Loránd Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézete mellett még 2004-ben alakult a hivatalos magyar családnév-változtatások kérdéskörének több szempontú, módszeres vizsgálatára. Ez az időközben az OTKA támogatását is elnyert (OTKA T 49095 számú) kutatási program biztosította a hátteret a konferencia megszervezéséhez.

A többféle meghirdetett, de látszólag igen szűk témakörrel foglalkozó tanácskozáson végül 27 előadás hangzott el. Az előadók a történettudomány, kisebbségkutatás, nyelvészet és névtan, irodalomtudomány, néprajz, más nyelvi kultúrák kutatása, jogtudomány és az államigazgatás szakterületét és szempontjait képviselve vettek részt a szakmai programban. A különböző magyarországi kutatóhelyekről érkezett előadók mellett a konferencia egy-egy résztvevőjétől a felvidéki, erdélyi és vajdasági névváltoztatások kérdésköréről is hallhattunk előadást. Ez önmagában is fontos eredmény, hiszen az 1920 után kisebbségi sorba került magyarság névváltoztatásairól eddig inkább csak szórványos ismereteink voltak. Az előadók közt szakterületük ismert képviselői és még kutatói pályájuk kezdetén álló fiatalok egyaránt voltak. Tartottak előadást mindazok, akik már korábban több tanulmányukban foglalkoztak közelebbről is ennek a témakörnek valamely részletével, de még többen olyan kollégák, akik egyéb kutatásaik mellett, illetve azokhoz kapcsolódóan újonnan fordították most figyelmüket kifejezetten erre a kérdéskörre.

3. A KISS JENŐ akadémikus megnyitóját követő nyitó előadásokat a névváltoztatások témaköre által leginkább érintett szakterületek felkért reprezentánsai tartották. KARÁDY VIKTOR társadalomtörténész professzor, akadémikus *A névváltoztatások társadalomtörténeti jelentősége Magyarországon* című előadásában a jelenség legfőbb társadalomtörténeti összefüggéseire irányította a figyelmet. HAJDÚ MIHÁLY nyelvész, névkutató, professor emeritus *A névváltoztatások névtani kérdései* cím alatt a hivatalos családnév-változtatásokat a személynév-változtatások részletesen bemutatott rendszerén belül helyezte el. PAPP IMRE a jogtudomány képviselőjeként és a névváltoztatások ügyintézésével megbízott Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium közigazgatási államtitkáráként *A névváltoztatás gyakorlatának időszerű kérdései* címén adott áttekintő képet a családnév-változtatások jelenlegi helyzetéről, okairól és a velük kapcsolatos minisztériumi eljárásról. Tematikailag ehhez kapcsolódott SZABÓ ZSUZSANNA KATALINNak a hivatalos családnév-változtatások jogtörténetét felvázoló későbbi előadása. Elhangzását tekintve és jellegében is a nyitó előadásokhoz csatlakozott FARKAS TAMÁS *Szempontok, irányok, feladatok és lehetőségek a családnév-változtatások vizsgálatában* című előadása is, mely a témakör kutatásának legfontosabb kérdéseit, lehetséges és aktuális feladatait tekintette át.

A névváltoztatásokat körülvevő „erőtér” működését elemezte MAITZ PÉTER „*A szent ügy*”: *Meggyőzés, kirekesztés és befogadás diszkurzív stratégiai a dualizmus kori névmagyarosítási propagandában* című előadásában, a korabeli szövegek modern nyelvészeti elemzésén keresztül. NAGY IMRE GÁBOR *a két háború közötti időszak névmagyarosítási konjunktúrájának hátterét* vizsgálta a Somogy és Baranya megyei közigazgatási tisztviselők példáján keresztül, a kutatás számára eddig ismeretlen levéltári források alapján. Sajátos és igen gazdag képét mutatta be a családnév-változtatásoknak T. SOMOGYI MAGDA *a szépirodalomban megjelenő, tehát fiktív névváltoztatási esetek* részletes és sokszempontú elemzésén keresztül.

Számos előadás kifejezetten valamely magyarországi kisebbség családneveinek, névváltoztatásainak vizsgálatára irányult. GOMBOS JÁNOS *a magyarországi szlovákság 18. századi történetén* keresztül, GYIVICSÁN ANNA pedig a későbbi névmagyarosítási modellek és magatartásformáik vizsgálatával, MIZSER LAJOS pedig (távollétében felolvasott előadásában) *a nyíregyházi tirpákok névváltoztatásainak* bemutatásával adott képet a szlovák származású magyarországi népesség névváltoztatásainak történetéről. Több előadás ugyanakkor kifejezetten *a magyarországi németiség névhasználatát és névváltoztatásait* tette vizsgálatá tárgyává. BINDORFFER GYÖRGYI több magyarországi német közösségben végzett kutatásai alapján számolt be ennek különböző életszerű tényezőiről, FÖGLEIN GIZELLA a második világháborút követő agrárátalakulásnak, *a kitelepítéseknek és a németiség névváltoztatásainak összefüggéseit* vizsgálta a történelem módszereivel, SZILÁGYI ANIKÓ pedig *egy hajdani tömeges névváltoztatás* (Kislőd, 1868) *történetét és tanulságait* mutatta be. FENYVES KATALIN *a magyarországi zsidóság névválasztását* az önreprezentáció elemeként, illetve akkulturációs stratégiaként tárgyalta, figyelmet fordítva annak különböző változataira is. KOZMA JUDIT *osztrák és magyar zsidók egykori névváltoztatásait* együttesen, hasonlóságokra és különbségekre figyelve mutatta be.

A kérdéskör kutatásában kevésbé ismert területre világítottak rá azok az előadások, melyek nem a magyarországi nemzeti, etnikai vagy vallási kisebbségek névmagyarosításának történetéről, hanem a Kárpát-medencei kisebbségi magyarság – illetve három legfontosabb régiójának – névváltoztatásairól számoltak be. VÖRÖS FERENC *Névváltoztatás, avagy névhelyreállítás?* címen nyelvészként, illetve névkutatóként a névátírás és a visszamagyarosítás (avagy: névhelyreállítás) kérdéskörét tárgyalta, elsősorban a (cseh)szlovákiai magyar névanyag sorsán keresztül. BENCE ERIKA *Írói nevek a vajdasági magyar irodalomban* című előadása a többnyire nem hivatalosított, de a művészi pályán használt nevekről és e névhasználat hátteréről adott képet, Szenteleky Kornél és íróársai példájával, az irodalomtörténet módszereire és forrásaira támaszkodva. HOCHBAUER MÁRIA a kolozsvári egyetem fiatal kutatójaként, *Családnév-változtatások Erdélyben 1990-től napjainkig* című előadásában pedig a jelenko-

ri romániai névváltoztatások szabályait és összképét mutatta be a konferencia résztvevőinek.

Az előadások egy további csoportja a magyarországi névváltoztatások adott térben és időben lezajló folyamataira fordította a figyelmet. MIKESY GÁBOR *a névmagyarosítások földrajzi eloszlását* vizsgálta az 1895. évi esetek alapján, térképlapokon szemléltetve és elemezve a mozgalom területi jellemzőit. FÜLÖP LÁSZLÓ (távollétében felolvasott) előadása *Kaposvár környékének 19. századi névváltoztatásairól*, illetve a hivatalos névváltoztatások történetét megelőző spontán névváltozásairól, VARGA JÓZSEFNÉ HORVÁTH MÁRIA pedig *a reformkori és dualizmus kori Győr névváltoztatásairól* adtak képet, a nyelvész és névkutató érdeklődésével. SZÜCS JUDIT *20. századi dél-alföldi példákkal* szolt a névváltoztatások kérdésköréről.

Egyes előadások a névváltoztatások névanyagára, összképére, annak jellemzőire összpontosították figyelmüket. JUHÁSZ DEZSŐ *Multidézés és család-név-változtatás* című előadásában a 19. századi névmagyarosítások új neveinek „nemzeti” jellegét, az ehhez kapcsolódó nyelvi, névtani sajátosságokat elemezte, KOZMA ISTVÁN pedig *Közeledés vagy az elkülönülés reprodukálása másként?* című előadásában a névmagyarosítással felvett családnevek csoportosajátos vonásait vizsgálta a dualizmus idején, keresztények és zsidók körében.

A magyarországi családnév-változtatások sokszínű vizsgálatához tanulságos módon csatlakoztak azok az előadások, melyek más országok névváltoztatásairól adtak képet. Kozma Judit már említett, a magyar és osztrák zsidóság névváltoztatásait bemutató előadása mellett ilyen volt BÁNYAI VIKTÓRIÁNAK *a „névhéberesítés” társadalomtörténeti és nyelvi vonatkozásairól* tartott s első-sorban magyar bevándorlók neveivel példázott áttekintése, valamint FÁBIÁN ZSUZSANNÁNAK az *olaszországi családnév-változtatások* bemutatását az olasz névanyag jellemzőinek felvázolásával megalapozó előadása.

4. Az előadások önálló, magyar nyelvű, de angol tartalmi összefoglalókkal ellátott kötetben később fognak megjelenni. A nemzetközi tudományos életben is különlegesnek számító konferencia számos résztvevője, a bemutatott új területek, megközelítések és eredmények, valamint az előadások kapcsán kibontakozó eszmecsere reményeink szerint a témakör kutatásának szélesebb látókört, újabb távlatokat és további lendületet segít adni. Nem utolsó sorban éppen a kisebbségi magyarság névváltoztatásait és azok hátterét is vizsgálni hivatott kutatások számára.